
Beleidskeuzen bij de sociaal-economische voorlichting

Prof. dr. ir. A. W. van den Ban – Hoogleraar voorlichtingskunde Landbouwhogeschool

Ook bij de sociaal-economische voorlichting is de behoefte aan voorlichting groter dan het aanbod. De selectie die hierdoor nodig is, wordt op het moment in hoofdzaak gemaakt door de boeren en tuinders, waarvan sommigen wel voorlichting vragen en anderen niet en die over sommige vraagstukken meer voorlichting vragen dan over andere. Het lijkt wenselijk dat de voorlichters en de besturen van de standorganisaties een grotere rol gaan spelen in dit selectieproces. Enkele mogelijkheden hiervoor worden besproken.

Keuze moet bewust en weloverwogen gemaakt worden

Een serie gesprekken met de hoofden van de sociaal-economische voorlichtingsdiensten van de KNBTB heeft mij genoodzaakt na te denken over de beleidskeuzen die bij deze voorlichting gemaakt moeten worden. De beleidskeuzen die bij de sociaal-economische voorlichting gemaakt moeten worden, lijken veel op die bij andere vormen van landbouwvoorlichting. Daarom lijkt het gewenst mijn gedachten hierover te publiceren, omdat dit mogelijk de gedachtenvorming bij anderen kan stimuleren¹.

Uiteraard is het niet mijn taak om deze keuzen te maken, maar wel om te stimuleren dat deze bewust en weloverwogen gemaakt worden door de voorlichters en/of de bestuursleden van de standorganisaties.

Een probleem bij de sociaal-economische voorlichting aan boeregezinnen is dat de behoefte aan deze voorlichting zo groot is dat hierin met de beschikbare mankracht en middelen slechts ten dele in voorzien kan worden. Met de behoefte denk ik dan niet alleen aan de vragen die aan de voorlichters gesteld worden, maar ook aan de boeregezinnen die moeilijkheden hebben, waarbij de voorlichters een wezenlijke bijdrage zouden kunnen leveren tot de oplossing hiervan, maar die hierover nog geen hulp vragen. Ik denk bijvoorbeeld aan gezinnen waar moeilijkheden ontstaan, omdat men geen duidelijke financiële regelingen heeft getroffen met de meewerkende kinderen.

We kunnen ons ook afvragen of er onderwerpen zijn die op dit moment weinig aandacht krijgen van de sociaal-economische voorlichters, maar die wel hun aandacht verdienen. Zo is het duidelijk dat de ontwikkelingsmogelijkheden van landbouwbedrijven in steeds

sterkere mate beïnvloed worden door de opvattingen van niet-agrariërs over de landbouw. Deze opvattingen werken door in allerlei beleidsmaatregelen op het gebied van de planologie, natuur en milieu, bio-industrie, prijzen e.d. Bovendien zal in de komende jaren de overheid over steeds minder middelen kunnen beschikken, omdat de aardgasopbrengsten verminderen, de kosten van het snel groeiende aantal bejaarden toenemen en de economische groei niet zodanig is dat daaruit extra middelen voor de overheid verkregen kunnen worden.

In het verleden heeft de agrarisch-sociale voorlichting getracht het inzicht van de boeren en tuinders in dergelijke ontwikkelingen te vergroten, opdat zij daar met hun beslissingen over bedrijf en gezin rekening mee konden houden. De laatste tijd geven voorlichters hier maar weinig aandacht aan. Is dat in het boerenbelang? Het is natuurlijk niet zo dat we deze ontwikkelingen maar gelaten over ons heen moeten laten komen. In het vormingswerk wordt veel aandacht geschonken aan de mogelijkheden om deze ontwikkelingen te beïnvloeden. Moet dat ook een taak zijn van voorlichters in de landbouw? Uiteraard is niet alles wat wenselijk is ook mogelijk. De woningnood zal bijvoorbeeld alleen opgeheven kunnen worden als of de bewoners of de belastingbetalers bereid zijn voor woningen te betalen. Mijn indruk is dat vormingswerkers niet altijd voldoende aandacht vragen voor dergelijke mogelijkheden. Soms zal het ook in het boerenbelang zijn om hen te helpen hun wensen aan te passen aan de mogelijkheden.

Kiezen is noodzakelijk

De verhouding tussen vraag en aanbod van sociaal-economische voorlichting maakt het noodzakelijk te kiezen in welk deel van de behoeften aan deze voorlichting wel voorzien zal worden en in welk deel niet. Op het ogenblik wordt deze keuze ten dele gemaakt door de voorlichters, die met artikelen in de bladen van hun standsorganisaties, met inleidingen op bijeenkomsten, cursussen, e.d. hun aandacht richten op bepaalde sociaal-economische problemen. Hiermee lokken zij over deze problemen vragen uit van de boeregezinnen.

Voor een belangrijk deel wordt de keuze echter gemaakt door de boeregezinnen, waarvan een deel wel voorlichting vraagt en een ander deel niet, en die over sommige problemen meer voorlichting vragen dan over andere. Het is helaas niet precies bekend welk deel van de boeren en tuinders deze voorlichting

¹ Hierbij zal ik dankbaar gebruik maken van ideeën van deze hoofden van voorlichtingsdiensten, maar de verantwoordelijkheid voor dit artikel berust uitsluitend bij mij

vraagt. Veel voorlichters trachten boeren te leren hun boekhouding te benutten voor het nemen van bedrijfsbeslissingen. De aandacht, die deze voorlichters zelf hieraan kunnen besteden is, wat de tijdsbesteding betreft, vaak zodanig dat zij hun beslissingen alleen maar kunnen nemen op basis van indrukken. Bij onderzoek van de overheidsvoorlichting is wel gebleken dat deze voorlichting vooral gevraagd wordt door de boeren op de grotere bedrijven met een vrij hoge opleiding, die actief zijn in allerlei organisaties. De indruk bestaat dat dit ook geldt voor de sociaal-economische voorlichting. Deze indruk wordt bevestigd door een onderzoek van Groot onder de leden van de Overijsselse Maatschappij van Landbouw. Dit was een schriftelijke enquête, die door de helft van de geënquêteerden is teruggezonden, vooral door diegenen met een groter bedrijf en een betere opleiding. Van degenen die antwoorden had de helft wel eens contact gehad met de SEV. Dit waren weer vooral degenen met grotere bedrijven, een betere opleiding en meer bestuursfuncties en de jongeren. Het aantal leden dat het laatste jaar contact heeft gehad met de SEV ligt aanzienlijk lager. Uit het jaarverslag van de SEV van de ABTB blijkt bijvoorbeeld dat dit ongeveer een zesde is.

Het is zeer de vraag of degenen die sociaal-economische voorlichting vragen ook degenen zijn die op dit gebied de grootste problemen hebben. Problemen ten aanzien van bedrijfsoverdracht, het aanvragen van hinderwetvergunningen e.d. zullen wat minder voorkomen bij oudere boeren op kleinere bedrijven zonder opvolger. Hun lagere inkomen en hun gezondheidstoestand kunnen echter wel andere problemen veroorzaken.

Waarover voorlichting geven

Gezien de verhouding tussen de beschikbare middelen en de behoeften is het noodzakelijk *prioriteiten* en *posities* te kiezen. Ik denk dat deze keuzen meer dan in het verleden gemaakt moeten worden door de voorlichters in overleg met vertegenwoordigers van de leden en minder door de leden die vragen stellen. Criteria die hierbij een rol kunnen spelen zijn:

- 1 Voorrang voor levensvragen, dat wil zeggen voor vragen die voor de toekomst van het boerengezin van wezenlijke betekenis zijn. Dus meer aandacht voor de vraag of men al dan niet boer zal blijven dan voor de vraag of men wel een optimaal verzekeringspakket heeft gekozen.
- 2 De vraag of er buiten de SEV alternatieven zijn om voorlichting te krijgen, bijvoorbeeld bij notarissen, kassiers van boerenleenbanken, bedrijfsvoorlichters, e.d.
- 3 De vraag hoe men het beste kan bijdragen tot de ontwikkeling van de capaciteiten van de boerengzinnen om zelf oplossingen voor hun problemen te vinden. Boeren vinden het niet zelden plezierig als voorlichters problemen voor hen oplossen, maar uiteindelijk is voor hen van veel meer belang dat zij dit zelf leren doen. Als we bijvoorbeeld kijken naar de grote verschillen in bedrijfsresultaten tussen boeren onder dezelfde omstandigheden, is het duidelijk dat het ontwikkelen van ondernemerscapaciteiten een belangrijke taak van de voorlichters moet zijn.

teiten een belangrijke taak van de voorlichters moet zijn.

Dit laatste is bij de SEV moeilijker dan bij de overheidsvoorlichting, omdat het vaker over eenmalige beslissingen gaat, bijvoorbeeld bedrijfsoverdracht. Wel is het mogelijk om een deel van de voorlichting over dergelijke eenmalige beslissingen schriftelijk te geven. Daarom is het van belang dat boeren en tuinders leren schriftelijke voorlichting op allerlei gebied optimaal te benutten. Ook spelen bij sociaal-economische problemen gevoelens vaak een belangrijke rol. Boeren die geleerd hebben deze gevoelens te onderkennen en ze met hun gezins- en familieleden constructief te bespreken, zullen vaak beter in staat zijn een goede oplossing te vinden voor allerlei problemen.

Voorlichting wordt tegenwoordig gezien als één van de beleidsinstrumenten die een organisatie kan hantieren om haar beleid te realiseren. Als het beleid er bijvoorbeeld op gericht is om zo veel mogelijk werkgelegenheid in de landbouw te handhaven, kan dit mede door voorlichting bereikt worden. Deze voorlichting kan onder andere bevorderen, dat de productie goed wordt afgestemd op de mogelijkheden van de markt, dat de ondernemerscapaciteiten van Nederlandse boeren en tuinders zo hoog zijn dat zij de concurrentie met het buitenland aankunnen en dat zij gebruik maken van regelingen die (mede) gericht zijn op behoud van werkgelegenheid in de landbouw. Boeren en tuinders zijn vrij om al dan niet naar hun voorlichters te luisteren. Dit zullen zij alleen doen als de voorlichters naar hun overtuiging het belang van de boeren en tuinders trachten te dienen en niet als hun voorlichting gericht is op de realisatie van andere belangen (Van den Ban, 1980: 15-22). Het landbouwbeleid zal wel rekening moeten houden met andere belangen, maar voor de realisatie hiervan zijn andere beleidsinstrumenten noodzakelijk dan voorlichting. We zien dit bijvoorbeeld bij beleid dat gericht is op het behoud of de ontwikkeling van landschapsschoon. Wel kan er dan weer voorlichting aan de boeren en tuinders gegeven worden over de voor hen optimale mogelijkheden om deze beleidsinstrumenten te benutten. Soms kan het zelfs verstandig zijn om nu reeds in te spelen op in de naaste toekomst te verwachten nieuwe beleidsinstrumenten. Door te handelen in strijd met bij brede bevolkingsgroepen levende opvattingen kunnen de boeren de invoering van deze beleidsinstrumenten bevorderen. We zien dit bijvoorbeeld bij regelingen ter bescherming van het milieu (methylbromide).

Aan wie voorlichting geven?

Een volgende vraag betreft de keuze van de *doelgroep* van de voorlichting. Hierbij kan niet alleen gedacht worden aan de boerengzinnen, maar ook aan degenen die als intermediair kunnen dienen om alle boerengzinnen die hulp nodig hebben, te kunnen bereiken. Ik denk hierbij aan notarissen, boekhouders, verzekeringsagenten, leraren van landbouw- en huishoudscholen, bureauhouders van de STULM, kassiers van boerenleenbanken, zaakvoerders van coöperaties, medewerkers van het secretariaat van de standsorganisaties, bedrijfsvoorlichters en bedrijfstakdeskundigen.

Bij de keuze van de boeregezinnen aan wie voorlichting wordt gegeven denk ik dat deze keuze niet alleen gemaakt moet worden door deze gezinnen maar ook door de voorlichters. Men kan wel stellen dat deze gezinnen recht op voorlichting hebben, zoals we ook een recht op onderwijs kennen, maar deze rechten zijn niet onbeperkt. Het kan noodzakelijk zijn om een deel van de voorlichting op een weinig kostbare wijze te geven, bijvoorbeeld door een vlugschrift uit te reiken of door de weg te wijzen naar andere informatiebronnen. Alleen dan kan tijd vrij gemaakt worden voor boeregezinnen die met ernstige problemen zitten, maar die hierover zelf nog geen voorlichting vragen.

Een onderzoek naar de behoeften aan voorlichting lijkt mij wenselijk om een indruk te krijgen van de vraag welke behoeften bij welke boeregezinnen een belangrijke rol spelen. Dit is zowel van belang om beter te bepalen op wie deze voorlichting gericht moet zijn, als om te bepalen wat de inhoud van deze voorlichting moet zijn.

Hoe voorlichting geven?

Bij de keuze van de *voorlichtingsmethodiek* gaat het vooral om de vragen:

- 1 Welke mogelijkheden zijn er om diegenen te bereiken die wel behoefte aan voorlichting hebben, gezien hun problemen, maar zelf geen voorlichting vragen?
- 2 Kan een deel van de individuele voorlichting vervangen worden door minder kostbare voorlichtingsmethoden?
- 3 Welke combinatie van voorlichtingsmethoden is het meest effectief?

Bij de SEV-ers bestaat een grote aarzeling om ongevraagd boeren en tuinders te bezoeken, waar men problemen verwacht. Ik vraag me af in hoeverre deze aarzeling altijd gerechtvaardigd is. Bij andere voorlichtingsorganisaties blijkt dat als een voorlichter werkelijk belangstelling toont voor de problemen van een cliënt, dit vaak wordt gewaardeerd. Ik zou me vooral kunnen voorstellen dat dit hier ook het geval is bij een plotse verandering in de gezins- of bedrijfssituatie, bijvoorbeeld na het overlijden van de boer, bij langdurige ziekte, bij de aanvaarding van planologische beperkende maatregelen door een gemeenteraad, e.d.

Daarnaast denk ik dat men ook gericht mensen die in een bepaalde situatie verkeren kan uitnodigen voor een groepsbijeenkomst, bijvoorbeeld de boerenzoons die net van de landbouwschool zijn gekomen en thuis gaan meewerken, plus hun ouders.

Individuele voorlichting wordt door veel boeren en tuinders sterk op prijs gesteld, maar hoeveel kost een gesprek? Zijn er goedkopere alternatieven voor een deel van deze gesprekken? Hoeveel kost een telefoongesprek van een half uur minder dan een bedrijfsbezoek? Wegen de extra kosten altijd op tegen de extra voordelen? Wat kan gedaan worden met op regelmatig terugkerende vragen afgestemd schriftelijk materiaal als vervanging voor een gesprek of voor een deel hiervan? Welke problemen kunnen met groepsdiscussies opgelost worden of misschien zelfs beter, omdat de deelnemers daarbij van elkaar kunnen leren?

De landbouwvoorlichtingsorganisaties geven weinig

voorlichting over zichzelf. Als echter een voorlichtingsorganisatie haar werkwijze wil veranderen, terwijl de boeren nog verwachten dat zij door de voorlichters op de oude wijze geholpen worden, komen er moeilijkheden. Dan zal het nodig zijn om de boeren uit te leggen wat er verandert in deze werkwijze en waarom, zodat de wederzijdse verwachtingen van boer en voorlichter beter op elkaar afgestemd worden.

In het algemeen is het het meest effectief om niet één voorlichtingsmethode te gebruiken voor een bepaald probleem, maar een combinatie van massamedia en groepsmethoden en soms ook individuele voorlichting. De massamedia kunnen hierbij belangstelling wekken voor het probleem en informatie overdragen over de oplossingsmogelijkheden. De groepsmethoden kunnen de mensen helpen deze informatie te betrekken op hun eigen situatie en hun normen en waarden opnieuw te overwegen. In die gevallen, waarin de boeregezinnen niet in staat zijn op grond hiervan zelf een oplossing te kiezen, kan een aanvulling met individuele voorlichting noodzakelijk zijn.

Als we een deel van de mondelinge voorlichting willen vervangen door schriftelijk materiaal, moet er natuurlijk voor gezorgd worden dat er op de boeren afgestemd schriftelijk materiaal beschikbaar is. Het is niet noodzakelijk dat elke voorlichter dit zelf maakt, maar veel zou gemaakt kunnen worden door één of enkele voorlichters voor gebruik bij alle drie standsorganisaties. Voor een deel zal men zelfs kunnen werken met materiaal voor een nog ruimere doelgroep. Voor een boer of een middenstander, die om gezondheidsredenen zijn bedrijf niet kan voortzetten, gelden dezelfde regelingen, waar mogelijk elders al een goede brochure over is gemaakt. Ook de mogelijkheden van Viditel zouden hiervoor bekeken moeten worden.

Organisatie van de voorlichting

Het effect van voorlichting is voor een belangrijk deel afhankelijk van de capaciteiten en de motivatie van de voorlichters. Mijn indruk is dat veel sociaal-economische voorlichters zeer gemotiveerd zijn om voor de boeren te werken. Is de ondersteuning die zij krijgen echter ook optimaal? Aan de opleiding van deze voorlichters als zij in dienst treden, wordt veel aandacht geschonken. De doorstroming van nieuwe onderzoeksresultaten en nieuwe wettelijke regelingen naar de voorlichters in het veld is echter minder duidelijk geregeld dan bij de overheidsvoorlichting. Zijn daar redenen voor? Om goed te kunnen werken moet een SEV-er beschikken over een goed documentatiesysteem. Een dergelijk systeem zou centraal bijgehouden kunnen worden, zodat een voorlichter gemakkelijk alle wijzigingen in zijn systeem kan invoegen.

Bij de overheidsvoorlichting wordt de laatste jaren onder andere door de voorlichtingskundig ingenieurs meer aandacht geschonken aan de voorlichtingskundige en organisatorische bijscholing van de voorlichters dan bij de SEV. Toch stelt de aard van het werk van de SEV-ers hoge eisen aan hun voorlichtingskundige inzichten en vaardigheden, bijvoorbeeld bij het helpen oplossen van een generatieconflict. Zou hier niet meer aandacht aan geschonken moeten worden?

Literatuur

A. W. van den Ban, Inleiding tot de voorlichtingskunde, Boom, Meppel, 5e druk, 1980.

C. Groot, Onderzoek naar Kontakt tussen OLM-leden en SEV, OLM, Zwolle, 1980.

Viewdata en Teletekst

Daarop opmerkzaam gemaakt door een aandachtig lezer liet drs. A. M. K. van Beek ons weten dat er een foutje zit in zijn artikel over 'Ontwikkelingen in de automatisering bij onderzoek en voorlich-

ting' (Bedrijfsontwikkeling, november 1980, pag. 1 094). Daar staat (in de linkerkolom) dat de beelden op het TV-scherm bij viewdata worden getransporteerd via de vrije beeldlijnen en bij teletekst via de

telefoonlijnen. Dit moet andersom zijn. Viewdata gaat dus via de telefoonlijn en teletekst via de vrije beeldlijnen.

Drukwerkvoorbereiding van A tot Z

Dit is de titel van een boekje van 36 pagina's dat onlangs is uitgegeven door het Instituut voor Toegepaste Voorlichtingskunde (ITV) te Wageningen. Het boekje is bestemd voor voorlichters, die te maken hebben met de produktie van drukwerk. Het beschrijft stap voor stap de weg die afgelegd moet worden van de eerste letter op papier tot en met het uiteindelijke drukken. Speciaal is hierbij aandacht besteed aan de vormgevingsaspecten, die erg belangrijk zijn voor het effect van

het drukwerk. 'Drukwerkvoorbereiding van A tot Z' is geen handboekje voor de doe-het-zelver, maar probeert een inzicht te geven in het proces van de drukwerkvoorbereiding, waardoor overleg met een drukker efficiënter en meer vruchtbaar kan worden. Bovendien bevat het een groot aantal waardevolle tips uit de praktijk.

De tekst van het boekje en de vormgeving werden verzorgd door het ITV, samen met de Afdeling Voorlichting van de

Landbouwhogeschool. De foto's zijn van Rein Heij.

In een kort bestek geeft het boekje veel goede en praktische informatie, waarvan de gebruikers veel nut kunnen ondervinden.

Het is te bestellen bij de penningmeester van het ITV door het overmaken van f 7 per exemplaar op postgiro 3330620 onder vermelding van 'boekje drukwerkvoorbereiding'.

Minister Braks stimuleert landschapsverzorging met subsidies

Inzet vrijwilligers van groot belang

Mede gezien de grote waarde die het Ministerie van Landbouw en Visserij hecht aan de betekenis van vrijwilligers bij de landschapsverzorging, heeft Minister Braks besloten niet alleen de subsidieregeling voor het knotten van bomen te verlengen met drie jaren tot en met 1983, maar deze subsidie vanaf 1 januari 1981 ook met 25 procent op te trekken tot f 5 per boom.

De afgelopen vijf jaar konden door de subsidies van het Ministerie van Landbouw 350 000 knobomen met achterstalig onderhoud behandeld worden. Vele duizenden bomen werden zodoende van de ondergang gered. Naar schatting komt nog een half miljoen bomen voor subsidie in aanmerking, hetgeen een bedrag van 2 à 3 miljoen gulden betekent. Dankzij deze financiële injectie van Minister Braks kunnen de duizenden vrijwilligers doorgaan met hun werk ten dienste van het landschapsbeheer en kan de

knotwilg als karakteristieke boom voor het landschap behouden worden. Het Ministerie van Landbouw en Visserij houdt zich sinds jaar en dag bezig met de landschapsverzorging, hetgeen onder meer blijkt uit het stimuleren van aanleg en onderhoud van landschappelijke beplantingen, het begeleiden van ingrepen in het landschap, het restaureren van tuinwallen (op Texel) en het van de ondergang redden van monumentale bomen.

Hoewel het beheer van landschappelijke elementen in het algemeen geen onderdeel meer vormt van de huidige economische activiteiten in het landelijke gebied staat daartegenover dat juist mensen uit de verstedelijkte, industriële samenleving aan het bestaande landschap, met zijn karakteristieke beplanting, grote belevingswaarde toekennen en er geen vrede mee hebben, dat deze wordt aangetast.

Tussen de maatschappelijke behoefte aan instandhouding van een aantrekkelijk landschap en de economische mogelijkheden zit helaas een groot spanningsveld, dat slechts met goede overheidsbegeleiding valt op te heffen. Beheer op grote schaal van een veelheid van kleine landschappelijke elementen is voor een overheid een zeer kostbare aangelegenheid en kan daardoor op langere termijn een moeilijk houdbare situatie scheppen. Daarom zal ook onze stedelijke samenleving zelf daadwerkelijk een bijdrage aan het beheer moeten leveren.

Het is in dit opzicht verheugend dat vooral plaatselijk een samenspel met boeren groeiende is, waarbij niet-agrariërs veel vrije tijd steken in vrijwillig landschapsbeheer. Deze inzet, mits van duurzame aard, zou de instandhouding van op zich voor de bedrijfsvoering soms moeilijke landschappelijke situaties voor de landbouwers wellicht acceptabeler kunnen maken.
